

## Anadolu Sahasında Yazılmış Bir Tarım Eseri:

### “FELĀĦAT-NĀME”

Sezer Özyaşamış ŞAKAR\*

#### ÖZET

XIV. yüzyıldan itibaren Anadolu sahasında tarım eserleri yazılmaya başlanmıştır. Ağaç isimleri, meyve adları, ağaç dikimi ve aşılması ile ilgili unsurların yer aldığı, tarım konusunda yazılmış eserlerden biri de Ali Kuşçu'nun “Felâhat-nâme” adlı eseridir. Tarım alanında kullanılan sözcükleri içermesi sebebiyle bu alanın kelime hazinesinin ortaya konulması bakımından önemli bir eserdir. Bu makalede eser transkripsiyonlu metin hâlinde verilmiş, eserde geçen imlâ, ses ve şekil bilgisi özellikleri üzerinde durulmuş ve metinde geçen kelimelerin sözlüğü hazırlanmıştır.

#### Anahtar Kelimeler

*Felâhat-nâme, Ali Kuşçu, tarım, dil incelemesi, sözlük.*

XIV. yüzyıldan itibaren Anadolu sahasında tarım ile ilgili eserler verilmeye başlanmıştır. Anadolu'da tarım konusunda yazılmış eserlerden biri de “Felâhat-nâme” adını taşıyan, ağaç aşılama hakkında bilgiler veren bu küçük risaledir. Yazmanın sonundaki ketebe kaydından 1027 (1617) yılında istinsah edildiği, Ali Kuşîzade'nin eseri olduğu anlaşılmaktadır. Ali Kuşîzade adı ile belirtilen kişinin, hem bu makaleye konu olan risale ile birlikte ciltlenmiş “*Revnağ-ı Bostan*” adlı eserdeki “Ali Kuşçı” ifadesinden hem de Süheyl Ünver'in kitabında<sup>1</sup> geçen “Mehemmed Kuşci oğlu Ali” ifadesinden hareketle özellikle astronomi ve matematik alanında tanınmış Ali Kuşçu olduğu -eldeki bilgiler ışığında- söylenilebilir. Ali Kuşîzade'nin asıl adı Alâaddin Ali olup doğum yeri ve tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte XV. yüzyılın başlarında Semerkant'ta dünyaya gel-

\* Yard. Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / sozyasamis@yahoo.com

<sup>1</sup> Süheyl Ünver, *Türk Pozitif İlimler Tarihinden Bir Bahis: Ali Kuşçı Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1948.

diği tahmin edilmektedir.<sup>2</sup> Babası, Uluğ Bey'in doğancıbaşısı olduğundan "kuşçu" lâkabıyla anılmıştır.

Esasen Ali Kuşçu olarak tanınan kişi, astronomi ve matematik ile ilgili kitapların yanı sıra pek çok konuda da eserler yazmıştır. Kaynaklarda Ali Kuşçu'nun bu isimle tarım konusunda bir risalesinin bulunduğu kaydedilmemiştir. Ancak risalede geçen "Ali Kuş" lâkabının kendi zamanında ve daha sonra istinsah edilen eserlerde kullanıldığı bilinmektedir.<sup>3</sup> Ali Kuşçu 879 (1474) yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Eserin tespit edilebilen ve bu çalışmada kullanılan nüshası, Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 459/4 numarada kayıtlıdır. Başka eserlerle ciltlenmiş olan bu eser 54b-57b sayfaları arasında yer almaktadır. Felâhat-nâme'den önce felahatname tarzında yazılan başka bir eser daha olduğu için, risalede eserin adı "Felâhat-nâme-i Diğer" şeklinde kaydedilmiştir. Ta'lik hatla mensur olarak yazılan nüshada yer yer hareke işaretleri kullanılmıştır.

Felâhat-nâme'den önce ciltlenmiş olan, 33<sup>b</sup>-54<sup>a</sup> sayfaları arasında yer alan kısım, kırmızı mürekkeple yazılmış "Ağaç dikmek için 'Alî Kuşçu merhûmuñ risâlesi başlığını taşır. İsmi Revnaç-ı Bostāndur. Eşcāra mûte'allik olan ahvāli beyān ider"<sup>4</sup> ifadesinden, daha önce yayınlanmış olan, yazarı hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan "*Revnaç-ı Bustan*"<sup>5</sup> adlı eserin de Ali Kuşçu'ya ait olduğu anlaşılmaktadır.

Eserde bugün kullanılmayan, ancak Anadolu ağızlarında yaşayan tarımla ilgili pek çok kelime bulunmaktadır. Metin; ağaç ve meyve adları, ay isimleri, ağaç dikimi ve aşılması ile ilgili bilgileri içermektedir.

<sup>2</sup> Cengiz Aydın, "Ali Kuşçu", *DİA*, İstanbul 1989, II, s. 408.

<sup>3</sup> Süheyl Ünver, *a.g.e.*, s. 21.

<sup>4</sup> Yapı Kredi Sermet Çifter Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar 459/3, 33<sup>b</sup>.

<sup>5</sup> Zafer Önler, *Revnaç-ı Bustan*, Ankara 2000, s. 5.

## METİN

**Felâhat-nâme**54<sup>b</sup>

Bismi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm

1 Ḥamd-i bî-pâyân ve şükri-firāvân Ḥâlik-ı zemîn ü âsûmân ve Ḥâlik-ı ins ü cân 2 ḥazretine olsun ki bâğ-bânlar fidanı ve kalemî ne zamânda almak gerek o ağacun kankı cânibinden alıcağ yemişlü 3 olur. Bilmek dileseñ gerekdür ki fidanı kânûn-ı şânîde dikesin ve taldurmayı daḥı ol zamânda 4 taldurasın ki fidan kuvvetlü olup tızcek ḥâşıl ola. Zîrâ zemherîrde qar ve yağmur yağup yir 5 toñ-ıla memlü olup ve hem zemherîrün ki zehri ve ağısı geçmişdür. Ḥamsinde daḥı yağmurlar yağup 6 fidanun köki yirler ruṭûbet üzre iken çemreler düşüp yire ḥarâret gelinceğ ğars olınan fidanlar 7 yire pençe şalup yaşarmağa başlar. Ba'zılar teşrin-i şânîde ğars iderler. Anun-ıçun ki ḥazân olup 8 yire dökilse bir aya degin fânûs olup kış, qar ve yağmur şuyı-y-ıla yir memlü olup evvel bahârda yirinden 9 ve mekânından çıkmış gibi olur. Ammâ şöyle ki kış çatı olup ziyâde toñlar olacağ olur-ısa 10 fidan müte'eşşir olur. Dibine kemre döküp irkilüp gelüp cem' olınan şuyın giderüp ziyâde tîmâr itmek 11 gerekdür ki ḥâşıl ola. Şubat içinde daḥı dökülse câyizdür. Fe-emmâ yaz günlerinde şuyın eksük 12 itmeyüp her bâr muttaşıl fidanun dibini yumşadalar. Ammâ âzarda dikilen fidan çendân 13 ḥâşıl olmaz ve eger ḥâşıl olur-ısa daḥı giç olur. Zîrâ fidan her cânibe kök 14 şalmadın assı olur. Kök şalmağ giç dikilen fidana yay günlerinde ziyâde tîmâr itmek 15 gerekdür ki ḥâşıl ola. Daḥı fidan dikicek gerekdür ki yirini vâsi' ve derin çazup ortasına 16 dike eski kemre ve yâḥûd çıra ile dört barmağ miqdâr yâ kemre döşeyüp ve yumşak toprağ 17 koyup doldura andan fidanı yumşak toprağun üzerine koyup kemre veyâ çıra-y-ıla ḥalṭ 18 olmuş yumşak toprağ ki toprağa ğalî ola, fidanun köklerin örte. Fe-emmâ ziyâde derin 19 dikmeye ki şimşek ḥâriki köke te'sîr itmeye. Zîrâ ḥarâret-i şemsden kök kızmaya ol fidan kemâl bulmuş 20 ve ziyâde daḥı yufka dikmeye ki ol fidanun şuyın ḥarâret-i şems alup fidan za'if olur. 21 Muttaşıl dibi yumşak itmekden ğaflet olınmaya zîrâ kök her cânibe pençe şalup qar ve yağmur şuyı-y-ıla

55<sup>a</sup>

1 kuvvet bulup kavî olur. Anuñ-ıçundur ki toprağına gübre hâlî iderler ki toprağı fidanı berk şıķup 2 rencîde idüp kök şalmağa mâni' olup zarar itmeye. Ma'lûmdur ki kökde kuvvet olmayup za'îf ola. 3 Özdeki kavî olup büyümez ve dağı fidan dikildükde dibi yalaķ olup çukur ola. 4 Hamsînde ve ğayrı evķâtda yağan qar ve yağmur şuyı dibine irkilüp tamâm şuyı aħz eyleye, 5 ğidâlanup tâ kim evvel bahârda ķâmet çeküp segirtmege sebeb ola, bi-'avni'llâhi ta'âlâ. Fe-emmâ kış kavî olup 6 buz toñmek ihtimâli olur-ısa şuyın def' idüp çukurun gideresin. Zîrâ buz fidana ğâyet zarar eyler. 7 el-hazer el-hazer. Andan mayıs içinde şu virmege başlaya haftada bir kerre veyâ iki kerre istedüğine güç 8 virile. Tâ kim güz yağmurları yağup şuya ihtiyâcları ķalmaya. Ve dağı fidanuñ etrafında ot 9 ķonmak gerekdür. Bu vechile tîmâr olınan fidan az zamânda bi-'avni'llâhi ta'âlâ yetişüp kemâl bulup 10 yemişe gele ve meyvesi iri ve âb-dâr ola. Tîmâr olunmadın fidanuñ meyvesi ğâyet az olup 11 ve ağacı dağı mu'ammer olmaya. Bir ağaç ki yemişe geldükden soñra yemişin dökse budakların şıķlığından olur, 12 seyrekletmek gerekdür. Bir ağaç ki yürürken tursa ķurımağa başlasa köki şıķlığından olur ve eyyâm-ı 13 şayfda şuyı az içdüğinden olur. İlk kış ayında zemherîr ki girmedin üç dört gün 14 muķaddem ol ağacuñ kökini açup yalaķ idüp ba'dehû kemre ve cibre ile taldurasın, 15 bir qarış miķdârı ammâ kemre eski olmayup tâze ola ki şerbetlü olur, nef'i ziyâdedür. Tâ kim 16 üzerine qar ve yağmur yağup kemrenüñ şerbeti ağacuñ kökine sirâyet eyleye. Tâ mart girince bu minvâl 17 üzre tura. Ba'dehû ol yalağı toprağ-ıla taldurasın, mayıs ayında şu virmege başlayasın tâ güz 18 yağmurına değin ol ağaç tâzelenüp bi-'avni'llâhi ta'âlâ tâze şâhlar şalup ķurımadan hâlâş ola. 19 Bir ağaç ki kart çiçek virüp yemiş dökse cinsindendür, anı kesüp yine aşılamaķ gerekdür. 20 Bir ağaç ki genç olup yemiş virmeye ve yâhûd yemişi hâim iken döke ma'lûm ola ki ķâmet şalup 21 büyümeķ 'alâmetidür, kemâlin bulduķda cümleden bi-'inâyeti'llâhi ta'âlâ yemişi ziyâde vire. Mücerredür lâ-tağaffül. 22 Bir ağaç ğars olunup büyümeüyüp ķabı yaşarup tura üç yıla dek şabr olına. Ba'dehû şöyle ki 23 şâhları kavî tâze ve tarî olur-ısa ma'lûm ola ki köke bürimişdür, yemişi kavî olur ve ziyâde olur.

55<sup>b</sup>

1 Ve eger şâhları za'îf olur-ısa ma'lûm ola ki köki yâ bir taşa varur, istinâd ve yâhûd ziyâde deriñ 2 dikilmişdür, bir âhir yire tebdîl idüp dikmek gerekdür veyâ baķa ne lâzımdur ki hîn-i ğarsda fidanuñ 3 köki şaçaklısın diküp ve diledüği fidanları bir birinden iraç dike ki tâ ki büyük ağaç 4 olduķdan şâhları birbirine

girüp yemişin dökmege sebeb olmaya. Şubat ayında ağacın 5 kuruların kesüp dâ'im dibinden çıkan köklerin giderüp ve dâyim ağacın dibini nem-nâk idesin. 6 Ve dağı ayuñ on beşinden sonra çıkarup ve ğars olına ki cümle ruṭubet kamere tâbi' olup 7 cemî' eşcâr ve nebâtât neşv ü nemâda ziyâde ve noḡşân kabûl eylemezler. İllâ ayuñ on beşinde kabûl 8 idüp arzdan ruṭubet cezb iderler, on beşinden sonra ruṭubete noḡşân gelüp eşcâr 9 nemâdan qalurlar. Ve'l-hâşıl ay yeñisinde ağaç kesmek ve fidan çıkarmak ve dikmek ve bâğ budamak 10 ve ağaç aşılamaḡ kaṭ'â câyiz degüldür. Ve vechi dağı mârrü'z-zıkrden ma'lûm olınmışdur, beyâna hâcet 11 yokdur. Kaçan ki ağacın çiçegi açılıp meyve olmasa ağaç dibine ve yâhûd bâğçenuñ ba'zı yerine 12 çoç boynuzu gömeler. Bi-'avni'llâhi ta'âlâ meyvesi ziyâde ola. Turunc mart içinde yire gömülse 13 yine fe-emmâ kış olduḡda muhkem hıfz olunmaḡ gerekdür ki qurımaya. Tarîḡ-ı hıfz bâğ-bâna ma'lûmdur, 14 tekrâr beyâna hâcet yokdur. Kestane қоzağından çıktığı zamânda quru dikilse yazın tîz 15 fidan olur. Servüñ қоzağın qâsım güninde alup tuḡmın çıkarup ekicek tîz hâşıl olur. 16 Zeytün qâlemin nîsânuñ iptidâsında kesüp yir altında hıfz idüp âhir nîsânda aşılamaḡ 17 gerekdür. Zîrâ qâlem ağaç uyanmadın alınup ağaç uyandığıda aşılamaḡ gerekdür her ne olur-ısa 18 olsun zeytûna yapraḡ aşılamaḡ eyâr evvelinden ortasına dek aşılana ba'dehû aşılansa 19 zebûn olur. Zeytûnuñ qâlemi alınmaḡ murâd olınsa iki yaşında ṭal almaḡ gerekdür, bir yıllığı olmaz. 20 Zeytûna yapraḡ aşılamaḡ zamâni qâlem aşılantığı vaḡitdür, on gün sonra dağı câyizdür. Zeytün 21 aşılamanuñ zamâni mercûmek çiçegindedür ve ba'zılar ergavân açıldığı vaḡitdür dirler. Zeytünü 22 qâbuna aşılamaḡ qâlemi uzun itmek gerekdür ve zevânesin qatı yufḡa itmek gerekdür. Zeytünü 23 yapraḡ aşılamaḡ yegdür, gözini qâlem için aldığı eski çubuktan almaḡ gerekdür, tâze çubuğun 24 gözi eyü olmaz. Encîr aşılana gibi aşılamaḡ üstini götüri şarmaḡ gerekdür. On beş günden sonra

56<sup>a</sup>

1 göz üstini açup ğayrı yirin açmamaḡ gerekdür. Zîrâ qâbi yufḡadur ıssıdan müte'eşşir olur. Fe-emmâ şarduğı 2 vaḡit bir inlü bez pâresile gözün bilece şarup sonra açmaḡ gerekdür. Şâm fıstığı zeytûndan 3 bir hafta sonra aşılamaḡ çitlemik ağacına ki âna ḡabbetü'l-ḡadrâ dirler, ermüd ağacı 4 aşılar gibi zeytün aşılantığı zamânda aşılana. Encîr dağı ol zamânda aşılana. 5 Ammâ qâlemi açılmadın alup yir içinde hıfz itmek gerekdür. Encîri kökten aşılamaḡ qâbına şoḡup 6 yüksekden aşılamaḡ yarıp aşılamaḡ gerekdür. Eger köki dağı yarıp aşılamaḡ câyizdür,


zamānı encīr 7 yaprağı tavşan kulağı kadar olduğu zamāndur. Ammā encīre yaprak aşılanaçak zamān martda kab virür olicağ 8 aşılanı. Kökden çıkan bıldıırki bildin alınmağ lāzımdur. Göz zīrā yukarıda olan 9 yaprakların gözi olmaz taze şāhda olur. Ağustosda dağı tāzenūñ gözi tāzeye 10 aşılanur. Lākin giç belinür kışın şovuk yağar martda aşılanmağ gāyet nāfi'dür, tecrübe olunmuşdur. 11 Mücerrebest lā-tağaffül. Ammā yaprak aşılanduğı vaqit kalem za'if olup gözlenmege imkān olmasa 12 kalemı bir yanından yazı kalemı gibi çalup yaprak aşılar gibi aşılanısa dağı yeg olur. Ağacı ayuñ 13 āhir güninde aşılasalar tızcek yemişe gele. Aşma şuyı bihtī olduğı vaqit şeft-ālū 14 aşılasalar tıutup yemişi āb-dār olur. Sögüde alma ve gül huşuşı söğüt güli 15 aşılanısa tıutup gāyet a'lā olur. Bādām erik ve şeft-ālū ve kayısı ve gögem 16 aşılanur. Erige dağı kayısı ve şeft-ālū ve gögem aşılanur. Zeytūnuñ 17 tamām olmuşın alup üçer yanından çizüp tuzlı şuya koyup ve yāhūd sāde tuza vaz' olına. 18 Üç dört güne dek bir şuyın tebdil itmek gerekdür. Fe-emmā tuzlu şuya vaz' eylesen ziyāde çok 19 hıfz olunur ve zeytūnuñ yağı çıkarmanuñ tarīkı oldur ki zeytūni gāyet muhkem ayağ-ıla döğüp 20 hamir idüp bir kazgan içinde koyup üstine gāyet ıssı şı koyup muhkem ayağ-ıla çigneyüp 21 üstine gelen yağı alup hıfz eylesesin. Bu minvāl üzre bir iki def'a eyleyüp üstine üstine gelen yağı alup

56<sup>b</sup>

1 gelen yağı aħz idesin, gāyet a'lāsi bu olupdur. Ba'dehū kazgan içinde kalan ħab ki 2 ve dürdī şı-y-ıla bir pāk torbaya koyup süzesin, tamām torbadan aqıup süzüldükden şonra bu torbayı 3 bir pāk tahta üstine koyup bir nacağ sapı gibi müdevver ağa[ç] ile şıqıup bal mūmı şıkar gibi 4 tā kim hiç yağdan ve şudan eşer nesne kalmaya, ba'dehū bu aħz olınan şı-y-ıla maħlūt yağı bir boğazı 5 dar kaba koyup üstine gelen yağı alup bir tābe içinde āteşde kaynadup hıfz olına. 6 Fe-emmā zeytūni muhkem durmağ murād olına yağı muqaddem bir iki gün bir ev içinde süzüp tā kim bir miqdār 7 şuyı def' ola. Hāliş yağı alınur, gāflet olunmaya. Ve eger zeytūnuñ yağı nicesine hıfz olunup azmamağ 8 murād olınsa yağı bir pāk kalaylı kazana koyup üstine bir avuç tuz koyup ve bir kaç acı soğanı 9 dörder pāre idüp bırağup muhkem kaynadasın. Ba'dehū süzüp bir pāk kübde hıfz olına. 10 Bi-'avni'llāhi ta'ālā bir iki sene tıurup zarar gelmeye belki dağı a'lā olur. Zeytūn ve kestane çekirdekden 11 dikilür, tıutduğda aşılanur, aşılanmış degülse tıutmaz ve bu iki sene kab ve yaprak aşılanur 12 ancağ ve zeytūn yaradan incinmez ammā kiras yaradan çurur. Ve kiras ağacınıñ dibine kemre 13 dökülmeye ağacına çurd düşer,

helāk olur. Qavli bi-'avnī sellemehū. Sögüd ağacından 14 bir zirā' veyā iki zirā' miqdārı kesüp birer qarış yirinden burğu ile aşağısına geçmeyecek kadar 15 delüp murād olınan ağaçdan yoğunlıkda ol delüğe şıgar bir qarışdan ziyāde qalemler 16 kesüp bir cānibinden qaba şokılan qalem gibi çalup ol delüklere şokup birer qarış 17 derin yiri hāndaq idüp ol sögüd ağacını qalemleri-y-ile yukarı yetürüp eski gübre ile 18 halı olınmış toprağ-ıla örtüp qalemlerüñ ucu taşra olup evvel bahārdan az az şu virile. 19 Ol sögüt köklenüp ol qalemleri qaynaya. Ol yıl bi-'avnī'llāhi ta'ālā er boyınca segirdüp 20 ve güzin çıkarup iki qalem ortasından kesüp başqa dikseler hāzır fidan olup 21 aşılmağa muhtāc olmaz ve aşılannışdan eyü olur. Zirā keser ağacın helāki, aşılama 22 yirinden olur. Fe-emmā bu tümmek fidanı qalemleri-y-ile köklenüp zararadan hālī olup bi-'avnī'llāhi ta'ālā 23 cümle āfetden maşün ola. FĀYĪDE Bir turşī fāsīd olup ekşise bekmez toprağı

57<sup>a</sup>

1 aħz olunup muhkem qurıdılıp ince elekden eleyüp bir bez torba içine koyup küpün ortasına 2 koyup on gün miqdārı tura. Bi-'ināyetu'llāhi ta'ālā şuyı ve kendüsi 'asel gibi lezīz 3 ola ve üzümü dağı müdrir qılınmışda olur-ısa güzel ve nāzük ola. Bi-'avnī'llāhi ta'ālā. 4 Sirke eylemenün tarīkı oldur ki bir küpün nişfına varınca şīre koyup qavī sirke ola 5 ve eger tamām küpi ağzına varınca toldursalar hamīr olur 'ilācı iki küpe taqsīm eylemekdür. 6 Eger yarım küp sirke şarp olmasa 'ilācı oldur ki üstinden üstinden süzerek tedric ile 7 sirkesin alup küpün dibinden evvelen dürdün iħrāc idüp küpi pāk şu ile yıqayup 8 pāk idüp yine içine qoyalar. Bi-'avnī'llāhi ta'ālā gāyet qavī ve şarp sirke ola. Mücerrebest 9 lā-tağaffül. Fe-emmā sirke kemālini bulup yalaq bıhtisi gibi māye bağlasa ağzına varınca toldursalar 10 zarar itmeyüp belki hālīş qosalar qavī sirke ola, gāyet bī-nazīr. Tarīk-ı müşelleş 11 budur. Müşelleş şireyi itmenün tarīkı oldur ki bir müte'ayyin qab-ıla qazğana hālīş tatlu 12 şireyi koyup ba'dehū şire qazğanun  çıkmışdur 13 bir çubuk ile nişān idüp ba'dehū yine ol qab ile iki kerre dağı şire qoya 14 ba'dehū āteş urup ol miqdār qaynaya ki şirenün şülüşānı gidüp şülüşi qala 15 ölçi yirine tamām gelmiş ise yine ol ölçi ile bir tolu şu koyup yine gele. Evvel qaynadup 16 ba'dehū āteşden indürüp tamām bürüdet hāşıl olduqda bir pāk küpe veyā destiye 17 koyup hıfz olına. Ammā be-şart-ı an ki içine şire vaz' olan küp veyā destī ağızlarına varınca 18 tolu olalar, zirā eksük olur-ısa sirke olup tamām ekşir menfa'at qalmaz ba'dehū 19 vaz' olınan küpün ve destinün ağızların muhkem bağlayup kırk gün tamām tura güneşde 20 köpüğün kesüp şafā kesb ider ba'dehū isti'māl olına. Ve eger muqarrem şuyı 21 şireye halı idüp qaynadılmaya,

<sup>6</sup> Bu kelime okunamadığı için yazmada geçtiği şekilde metne dahil edilmiştir.

şu rakıkdür galeyāndan şu def olup şülüşān şire alup 22 isti'māli arām olur. el-  
 'İyāzū bi'llāhi ta'ālā mahleb āgacı dirler, bir āgā olur aña vilāyet-i Rūm'da  
 57<sup>b</sup>

1 endürüz āgacı dirler, vişneden urde meyvesi olur. Ba'zı a ve ba'zı şaru ve  
 ba'zı siyāh 2 meyvesi olur. Ammā gāyet acıdur a'ā yenmez lākin dūşürüp  
 urıdup kiras 3 ekirdegi gibi ekirdegi olur, anuñ iini ıarup vilāyet-i  
 'Arabistān'a ve Hind'de 4 alup giderler, evlād-ı 'Arab etmege atarlar gāyet beyāz  
 ider ve hem rāyiasın gōkek ider. 5 Ve daı miskī şābūnuñ iinde olan ve rāyia-i  
 tayyib viren ekşerī oldur ba'zı ışmarlamalara 6 bir midār misk daı atarlar.  
 Ammā bāzārda bey' olınanlaruñ cümlesinuñ meliden gāyır 7 rāyia virür nesnesi  
 yodur. Hindūstān'da kimyā-gerler altuna atar dirler ve āgacınuñ daı 8 gōkek  
 rāyiası vardur. Evlād-ı 'Arab 'aşāsın hezārān 'aşāsından mu'teber atarlar ve Rūm  
 9 kiras āgacını aña aşılarlar o zamān urur urımaz iegi vişne ieginden urde  
 olur. 10 Ammā rāyiası gāyet tufe olur, ekirdeginuñ aşra abın daı  
 'Arabistān'da 'aarlar fūrūht 11 iderler, anı daı miskī şābūna atarlar.

#### Temmet

Risāle-i Felāat-nāme-i 'Alī uşı-zāde raimehu'llāhu ta'ālā 'aleyhi  
 rameten vāsī'aten fi'l-yevmi'l-ādī 'aşer min şehir-i zila'de eş-şerife sene seb'a  
 'iştirin ve elf mine'l-hicreti en-nebeviyye 'aleyhi efalū't-taiyye.

Sene 1027



## METNİN DİL ÖZELLİKLERİ

### İmlâ Özellikleri

b-p ünsüzlerinin yazılışı zaman zaman aynı kelimedede bile iki şekildedir. Metinde *küp* kelimesinin hem b'li hem de p'li yazıldığı görülmektedir.

*küpün* (57<sup>a</sup>/1, 4,7, 19), *küpi* (57<sup>a</sup>/5, 7), *küp* (57<sup>a</sup>/6, 17), *küpe* (57<sup>a</sup>/16), *kübe* (57<sup>a</sup>/5), *kübde* (56<sup>b</sup>/9).

Metinde c-ç ünsüzlerinin kelime sonundaki yazılışında genellikle sedalı yazılış söz konusudur. *agaç* kelimesinin yalın ve çekimli kullanımlarının metinde ısrarlı bir biçimde c'imle yazıldığı görülmektedir. Bunun dışında başka kelimelerde de aynı şey söz konusudur. Metinde aynı kelimenin hem c'li hem ç'li yazıldığı örnekler ile sadece c'li yazılan kullanımlar aşağıda belirtilmiştir. Bu kullanımlar metinde tek şekilli olarak ç'li alınmıştır.

*agacuñ* (54<sup>b</sup>/1, 55<sup>a</sup>/14, 16, ...), *agacı* (55<sup>a</sup>-11), *agac* (55<sup>a</sup>/11, 12,...), *gic* (54<sup>b</sup>/13,14,...), *avuc* (56<sup>b</sup>/8), *güc* (55<sup>a</sup>/7), *koc* (55<sup>b</sup>/12), *üc* (56<sup>a</sup>/18), *üç* (55<sup>a</sup>/13, 22).

d-t ünsüzlerinin kelime başındaki yazılışında ikili kullanımlar dikkati çekmektedir. Ancak yaygın şekil sedasız yazılıştadır.

*doldura* (54<sup>b</sup>/17), *ıoldurasın* (55<sup>a</sup>/14), *ıoldursalar* (57<sup>a</sup>/5, 9); *durmaç* (56<sup>b</sup>/6), *ıursa* (55<sup>a</sup>/12), *ıura* (55<sup>a</sup>/17, 22,..), *ıurup* (56<sup>b</sup>/10, 57<sup>a</sup>/2), *ıurur* (57<sup>b</sup>/9).

Bazı Türkçe ve yabancı kaynaklı kelimelerin yazımında farklılık, yine iki şekillilik görülmektedir. Bu durumda olan kelimeler şunlardır:

*ıuzlı* (56<sup>a</sup>/17) örneğinde kelime t'lı yazılmış iken başka bir yerde *tuzlu* (56<sup>a</sup>/18) şeklinde t'li görülmektedir.

Nazal n'li yazılan *derin* (54<sup>b</sup>/18, 55<sup>b</sup>/1) kelimesi *derin* (54<sup>b</sup>/15, 56<sup>b</sup>/17) şekli ile de metinde yazılmıştır.

Metinde aslî şeklinden farklı yazılan bazı yabancı kelimeler ise şunlardır: Cemre kelimesi ç'li olarak *çemre* (54<sup>b</sup>/6), ibtidâ kelimesi *iptidâ* (55<sup>b</sup>/16), pihtî, puhtî kelimesi *bıhtî* (56<sup>a</sup>/13, 57<sup>a</sup>/9) şeklinde yazılmıştır.

### Ses Bilgisi Özellikleri

Eserin bir iki hareke dışında harekesiz olması bazı kelime köklerinin i'li mi e'li mi olduğunu ve eklerin ünlülerinin düzlük yuvarlaklık durumlarını tespit etmeyi güçleştirmektedir. Ancak bazı eklerdeki ünlülerin harfle yazılması neticesinde eklerin düzlük yuvarlaklık durumları tespit edilebilmektedir.

i-e durumu daha önceki dönemlerde karışık olduğu gibi, 17. yüzyılın başlarında yazılan bu metinde de karışıktır. Aynı kelimedeki kök hecede hem ye'li hem de ye'siz yazılışlar bulunmaktadır. Bu tür ikili şekiller, ye'nin harfle belirtilmemesi veya hareke işaretinin olmaması durumunda daha önceki dönemde kelimenin ye'li yazılması ve metinde bir yerde ye'nin yazılması dikkate alınarak i'li alınmıştır.

Ünlü uyumsuzluğu bakımından metinde *foñmek* (55<sup>a</sup>/6) kullanımına rastlanılmıştır.

Teklik üçüncü şahıs iyelik ekinin kelime tabanından uyumsuz olarak yuvarlak ünlülü şekli *kabuna* (55<sup>b</sup>/22) kelimesinde görülmüştür.

### Şekil Bilgisi Özellikleri

Metinde görülen şekil bilgisi özellikleri Klâsik Osmanlı Türkçesinin başlarında yazılmış olması sebebiyle Eski Türkiye Türkçesi dönemi özelliklerinden de izler taşımaktadır. Bu bölümde özellikle sonraki dönem Türkiye Türkçesinden farklı olan ekler belirtilecektir.

İsim hâl eklerinden yükleme eki olarak kullanılan -n Eski Türkiye Türkçesi metinlerinde sıklıkla kullanılmıştır. Metinde de bu kullanımın yaygınlığı dikkati çekmektedir.

*şuyın* (54<sup>b</sup>/11, 20, 55<sup>a</sup>/6, 56<sup>a</sup>/18), *çukurun* (55<sup>a</sup>/6), *yemişin* (55<sup>a</sup>/11, 55<sup>b</sup>/4), *bu dağların* (55<sup>a</sup>/11), *kuruların* (55<sup>b</sup>/5), *köklerin* (55<sup>b</sup>/5), *kozağın* (55<sup>b</sup>/15), *tuğmın* (55<sup>b</sup>/15), *kalemin* (55<sup>b</sup>/16), *zevânesin* (55<sup>b</sup>/20), *sirkemin* (56<sup>a</sup>/7).

Tavsiye verir nitelikli bir eser olması ve bu üslûpla yazılmış olması sebebiyle metinde gereklilik ifadesinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Gereklilik ifadesi için “gerek” kelimesi kullanılmış, Eski Türkiye Türkçesi döneminin sonlarında ortaya çıkan ve sonraki dönem Türkiye Türkçesinde yaygın olarak kullanılan -mAlI ekine metinde rastlanılmamıştır.

*almaq gerek* (54<sup>b</sup>/2), *tîmâr itmek gerekdür* (54<sup>b</sup>/11,15), *ot konmaq gerekdür* (55<sup>a</sup>/9), *seyrekletmek gerekdür* (55<sup>a</sup>/12), *dikmek gerekdür* (55<sup>b</sup>/2).

Metinde kullanılan zarf fiil ekleri şunlardır:

-dUKdA: -dUK sıfat fiil eki ile -dA bulunma hâli ekinin birleşmesi ile oluşmuş ek “-dığı, -diği zaman” ifadesini taşımaktadır.

*dikildükde* (55<sup>a</sup>/3), *bulduğda* (55<sup>a</sup>/21), *olduğda* (55<sup>b</sup>/13), *uyandukda* (55<sup>b</sup>/17).

-IcAK: Eski Türkiye Türkçesinde sıklıkla görülen bu ek metinde -ınca zarf fiil eki gibi zaman ifadesini karşılamaktadır.

*alıcak* (54<sup>b</sup>/2), *ekicek* (55<sup>b</sup>/15), *aşılایıcak* (55<sup>b</sup>/18), *olıcak* (56<sup>a</sup>/7).

-ınca: “-dığı zaman” ifadesi taşıyan zarf fiil eki metinde *varınca* (57<sup>a</sup>/5, 9) kelimesinde görülmektedir.

-mAdIn: Arkaik durumda bulunan ve olumsuz bir ifade içeren bu zarf fiil ekinin metinde geçen örnekleri şunlardır:

*şalmadın* (54<sup>b</sup>/14), *olunmadın* (55<sup>a</sup>/10), *girmedin* (55<sup>a</sup>/13), *uyanmadın* (55<sup>b</sup>/17), *açılmadın* (56<sup>a</sup>/5).

## METNİN SÖZLÜĞÜ

### A

*āb-dār*: (Far.): Sulu (55<sup>a</sup>/10).

*acı*: Bazı maddelerin dilde bıraktığı yakıcı duyu (57<sup>b</sup>/2).

*aç-*: Bir şeyin çevresini genişletmek (55<sup>a</sup>/14); sarılmış, katlanmış veya örtülmüş bir şeyi bu durumdan kurtarmak (56<sup>a</sup>/2).

*açıl-*: Açma işi yapılmak veya açma işine konu olmak, açılmak (55<sup>b</sup>/21).

*āfet* (Ar.): Doğanın sebep olduğu yıkım, felâket (56<sup>b</sup>/23).

*āğaç*: Ağaç (54<sup>b</sup>/2).

*āğız*: Kapların veya içi boş şeylerin açık tarafı (57<sup>a</sup>/5).

*āğu*: Zehir, ağı (54<sup>b</sup>/5).

*āğustos* (< Lât. augustus ): Yılın otuz bir gün süren sekizinci ayı (56<sup>b</sup>/9).

*āḥir* (Ar.): Başka, diğer (55<sup>b</sup>/2).

*ahz* (Ar.): Alma, kabul etme (55<sup>a</sup>/4).

*ahz eyle-*: Almak (55<sup>a</sup>/4).

*ahz it-*: Almak (56<sup>b</sup>/1).

*ahz olın-*: Alınmak (56<sup>b</sup>/4).

*aķ*: Beyaz (57<sup>b</sup>/1).

*aķ-*: Sıvı bir maddenin bir kap veya bir yerden aşağıya doğru süzülmesi (56<sup>b</sup>/2).

*al-*: Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak; almak (54<sup>b</sup>/2); ele geçirmek, almak; (54<sup>b</sup>/20); birlikte götürmek (57<sup>b</sup>/4).

*a'lā* (Ar.): İyi, pek iyi (56<sup>a</sup>/15).

*'alāmet* (Ar.): Belirti, işaret (55<sup>a</sup>/21).

*alma*: Elma (56<sup>b</sup>/14).

*altun*: Altın (57<sup>b</sup>/7).

*ammā* (Ar.): Ama, ancak (54<sup>b</sup>/9).

*āna*: Ona (56<sup>a</sup>/3).

*andan*: Ondan (54<sup>b</sup>/17).

*anı*: Onu (55<sup>a</sup>/19).

*anuñ*: Onun (54<sup>b</sup>/7).

*'Arabistān* (Far.): Arapların yaşadığı ülke (57<sup>b</sup>/10).

*arz* (Ar.): Toprak (55<sup>b</sup>/8).

*'ašā* (Ar.): Sopa, değnek (57<sup>b</sup>/8).

*'asel* (Ar.): Bal (57<sup>a</sup>/2).

*aşma*: Üzüm veren bitki (56<sup>a</sup>/13).

*assı*: Fayda, yarar (54<sup>b</sup>/14).

*assı ol-*: Yarar sağlamak (54<sup>b</sup>/14).

*āsümān* (Far.): Gök, gökyüzü (54<sup>b</sup>/1).

*aşagı*: Bir şeyin alt bölümü (56<sup>b</sup>/14).

*aşıl-*: Bir ağaca cinsini iyileştirmek için başka bir ağaçtan alınan kalem, göz, tomurcuk gibi parçaları eklemek, aşılama (55<sup>a</sup>/18).

*aşılan-*: Aşılama işine konu olmak (55<sup>b</sup>/17).

*āteş* (Far.): Isıtma veya pişirme için kullanılan yer veya araç (56<sup>b</sup>/5).

*āteş ur-*: ateşi tutuşturmak, yakmak (57<sup>a</sup>/14).

*'aṭṭār* (Ar.): Güzel kokulu şeyler satan kimse, aktar (57<sup>b</sup>/10).

*avuç*: Avuç (56<sup>b</sup>/8).

*ay*: Yaklaşık otuz gün olarak kabul edilen süre (54<sup>b</sup>/8)  
*ay yeñisi*: Ayın başlangıcı, ayın ilk günleri (55<sup>b</sup>/9).  
*ayağ*: Bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü (56<sup>a</sup>/19).  
*az*: Umulandan veya gerekenden eksik, az (55<sup>a</sup>/9).  
*az-*: Bozulmak (56<sup>b</sup>/7).  
*āzar* (< Far. āzār ): Mart ayı (54<sup>b</sup>/12).  
*az az*: Küçük ölçülerle (56<sup>b</sup>/18).

## B

*bādām* (Far.): Badem (56<sup>a</sup>/15).  
*ba'dehū* (Ar.): Ondan sonra (55<sup>a</sup>/14).  
*bāğ* (Far.): Üzüm kütüklerinin dikili bulunduğu toprak parçası (55<sup>b</sup>/9).  
*bāğ buda-*: Bağdaki üzüm kütüklerini budamak (55<sup>b</sup>/9).  
*bāğ-bān* (Far.): Bahçıvan, bağıcı (54<sup>b</sup>/2).  
*bāğçe* (Far.): Bahçe (55<sup>b</sup>/11).  
*bağla-*: Bir nesneyi bir yere veya bir şeye tutturmak (57<sup>a</sup>/19).  
*bağ-*: İlgilenmek (55<sup>b</sup>/2).  
*bal mūmı*: Arıların petek yapmak için salgıladıkları madde (56<sup>b</sup>/3).  
*barmağ*: Parmak (54<sup>b</sup>/16).  
*başka*: Farklı, değişik (56<sup>b</sup>/20).  
*başla-*: Harekete geçmek (54<sup>b</sup>/7).  
*bāzār* (Far.): Pazar, alışveriş yeri (57<sup>b</sup>/6).  
*ba'zı* (Ar.): Kimi, bir kısmı (54<sup>b</sup>/7).  
*be* (Far.): “ile, için -e kadar” anlamında ön ek (57<sup>a</sup>/17).  
*be-şarḫ-ı an ki* (< Far. be-şarḫ-ı 'an ki): O şartla ki (57<sup>a</sup>/17).  
*bekmez*: Pekmez (56<sup>b</sup>/23).  
*bekmez toprağı*: Üzüm şirasını kestirmek için kullanılan, kil ile karışık kireçli toprak (56<sup>b</sup>/23).  
*belin-* (< belen-): Karışmak, bulaşmak (56<sup>a</sup>/10).

*belki* (Far.): Muhtemel olarak, olası (56<sup>b</sup>/10).  
*berķ*: Sıkı, sağlam (55<sup>a</sup>/1).  
*beş*: Dörtten sonra gelen sayı (55<sup>b</sup>/6).  
*bey'* (Ar.): Satma, satış (57<sup>b</sup>/6).  
*bey' olın-*: Satılmak, satışı çıkarılmış olmak (57<sup>b</sup>/6).  
*beyāz* (Ar.): Ak (57<sup>b</sup>/4).  
*beyāz it-*: Beyazlatmak, ak hâle getirmek (57<sup>b</sup>/4).  
*bez* (< Ar. bezz ): Pamuk veya keten ipliğinden yapılan dokuma (56<sup>a</sup>/2).  
*biḫtī* (< Far. piḫtī, puḫtī): Koyulaşarak yarı katı duruma gelmiş sıvı, pıhtı (56<sup>a</sup>/13).  
*bıldırki*: Geçen yılki (56<sup>a</sup>/8).  
*bırak-*: Koymak (56<sup>b</sup>/9).  
*bi-'avnī* (Ar.): Yardımıyla (56<sup>b</sup>/13).  
*bi-'avni'llāhi ta'ālā* (Ar.): Yüce Allah'ın yardımıyla (55<sup>a</sup>/5).  
*bi-'ināyeti'llāhi ta'ālā* (Ar.): Yüce Allah'ın yardımıyla (55<sup>a</sup>/21).  
*bil*: Ağacın gövdesi (56<sup>a</sup>/8).  
*bil-*: Bilmek, öğrenmek (54<sup>b</sup>/3).  
*bilece*: Birlikte, beraber (56<sup>a</sup>/2).  
*bī-naẓīr* (Ar.): Eşsiz, eşi olmayan (57<sup>a</sup>/10).  
*bī-pāyān* (Far.): Sonsuz, tükenmez (54<sup>b</sup>/1).  
*bir*: Bir sayısı kadar olan (54<sup>b</sup>/8).  
*birer*: Bir sayısının üleştirme sayı sıfatı (56<sup>b</sup>/14).  
*bir kaç*: Az sayıda, az (56<sup>b</sup>/8).  
*birbiri*: Karşılıklı olarak biri ötekini, öteki de onu (55<sup>b</sup>/3).  
*bogaz*: Şişe ve güğüm gibi kaplarda ağza yakın dar bölüm (56<sup>b</sup>/4).  
*boy*: Uzunluk (56<sup>b</sup>/19).  
*boynuz*: Bazı hayvanların başında bulunan tırnaklı bir maddeden oluşan uzun, kıvrık veya çatallı korunma organı (55<sup>b</sup>/12).  
*bu*: Yer, zaman veya anlatım bakımından en yakın olanı belirten sıfat (55<sup>a</sup>/9).

*budağ*: Dal (55<sup>a</sup>/11).  
*burğu*: Delik açmaya yarayan alet (56<sup>b</sup>/14).  
*buz*: Buz (55<sup>a</sup>/6).  
*buz tōñ-*: Buzlanmak, buz tutmak (55<sup>a</sup>/6).  
*bürî-*: Sarmak, kaplamak, bürümek (55<sup>a</sup>/23).  
*bürüdet* (Ar.): Soğukluk (57<sup>a</sup>/16).  
*büyü-*: Yetişmek, gelişmek (55<sup>a</sup>/3).  
*büyük*: Boyutları benzerlerinden daha fazla olan (55<sup>b</sup>/3).

## C

*cān* (< Ar. cānn): Cin tayfası (54<sup>b</sup>/1).  
*cānib* (Ar.): Taraf, yan (54<sup>b</sup>/2).  
*cāyiz* (< Ar. cā'iz): Yapılması uygun ve yerinde olan (54<sup>b</sup>/11).  
*cem'* (Ar.): Toplama, yığıma (54<sup>b</sup>/10).  
*cem' olun-*: Toplanmak, bir arada bulunmak (54<sup>b</sup>/10).  
*cemī'* (Ar.): Bütün, bir şeyin tümü (55<sup>b</sup>/7).  
*cezḅ* (Ar.): Kendine çekme (55<sup>b</sup>/8).  
*cezḅ it-*: Cezbetmek, kendine çekmek (55<sup>b</sup>/8).  
*cibre* (Yun.): Sıkılıp suyu alınan üzüm veya başka meyvelerin posası (55<sup>a</sup>/14).  
*cins* (Ar.): Tür, çeşit (55<sup>a</sup>/19).  
*cümle* (Ar.): Hep, bütün (55<sup>a</sup>/21).

## Ç

*çal-*: Kesmek (56<sup>a</sup>/12).  
*çakırdek*: Meyvelerin içinde bir veya daha çok bulunan, genellikle sert kabuklu tohum (56<sup>b</sup>/10).  
*çemre* (< Ar. cemre): Şubat ayında birer hafta aralıklarla önce havada, sonra suda ve en sonra da toprakta olduğu sanılan sıcaklık artışı (54<sup>b</sup>/6).  
*çemre düş-*: Sıcaklık yükselişi o hafta içindeki günde başlamak (54<sup>b</sup>/6).

*çendān* (Far.): O kadar (54<sup>b</sup>/12).  
*çık-*: Meydana gelmek, olmak (54<sup>b</sup>/9).  
*çıkar-*: Bir şeyin yerinden çıkmasını sağlamak (55<sup>b</sup>/6); elde etmek, sağlamak (56<sup>a</sup>/19).  
*çıra* (< Far. çerāğ'dan): Çam gibi reçineli ağaçların yağlı ve çabuk yanmaya uygun bölümü (54<sup>b</sup>/16).  
*çiçek*: Çiçek (55<sup>a</sup>/19).  
*çiçek açıl-*: Çiçek açmak, bir bitkinin veya ağacın çiçek vermesi (55<sup>b</sup>/11).  
*çigne-*: Ayak altına alarak ezmek (56<sup>a</sup>/20).  
*çitlemik*: Çitlembik (56<sup>a</sup>/3).  
*çiz-*: Çizgi hâlinde yaralamak, bir şeyin üzerine çizgi çekmek (56<sup>a</sup>/17).  
*çok*: Çok, fazla, aşırı (56<sup>a</sup>/18).  
*çubuğ*: Körpe dal (55<sup>b</sup>/23).  
*çuğur*: Çevresine göre aşağı çökmüş olan yer, çukur (55<sup>a</sup>/3).

## D

*dahı*: Bile, da, de (54<sup>b</sup>/3).  
*dā'im* (Ar.): Sürekli, devamlı (55<sup>b</sup>/5).  
*dar*: Genişliği az veya yetersiz olan, ensiz (56<sup>b</sup>/5).  
*dāyim* (< Ar. dā'im): Sürekli, devamlı (55<sup>b</sup>/5).  
*def'* (Ar.): Giderme, savma (55<sup>a</sup>/6).  
*def' it-*: Gidermek (55<sup>a</sup>/6).  
*def' ol-*: Gitmek (56<sup>b</sup>/7).  
*def'a* (Ar.): Kez, kere (56<sup>a</sup>/21).  
*değin*: Kadar, dek (54<sup>b</sup>/8).  
*degül*: Değil (55<sup>b</sup>/10).  
*dek*: Kadar, değin (55<sup>a</sup>/22).  
*del-*: Delik açmak, delik duruma getirmek (56<sup>b</sup>/15).  
*delük*: Delik (56<sup>b</sup>/15).  
*derin*: Derin (54<sup>b</sup>/15).  
*deriñ*: Derin (54<sup>b</sup>/18).  
*desti* (< Far. destī): Testi (57<sup>a</sup>/17).  
*destī* (Far.): Testi (57<sup>a</sup>/16).  
*di-*: Demek, söylemek (55<sup>b</sup>/21).

- dik-*: Yetiştirmek için bir bitkiyi toprağa yerleştirmek (54<sup>b</sup>/3).
- dikil-*: Dikme işi yapılmak (54<sup>b</sup>/12).
- dikle-*: Dikmek, dik duruma getirmek (54<sup>b</sup>/20).
- dile-*: İstemek, arzu etmek (54<sup>b</sup>/3).
- dip*: Dikili duran bir şeyin yerle birleştiği nokta veya çevresi, dip (54<sup>b</sup>/10).
- doldur-*: Dolmasını sağlamak, dolu duruma getirmek (54<sup>b</sup>/17).
- dög-*: Ezmek, dövmek (56<sup>a</sup>/19).
- dök-*: Bir yere bir şeyi bırakmak, saçmak (54<sup>b</sup>/10).
- dökil-*: Dökme işi yapılmak, dökülmek (54<sup>b</sup>/8).
- dökül-*: Dökme işi yapılmak (54<sup>b</sup>/11).
- dörder*: Dört sayısının üleştirme sayı sıfatı, her defasında dördü bir arada olan (56<sup>b</sup>/9).
- dört*: Üçten sonra gelen sayı (54<sup>b</sup>/16).
- döşe-*: Bir yeri bir şeyle kaplamak, döşemek (54<sup>b</sup>/16).
- dur-*: Herhangi bir durumda bulunmak, kalmak (56<sup>b</sup>/6).
- dürdī* (Far.): Tortu, çöküntü (56<sup>b</sup>/2).
- düşür-*: Düşmesine yol açmak, düşmesine sebep olmak (57<sup>b</sup>/2).

## E

- ekşerī* (Ar.): En çok, çoğu kez (57<sup>b</sup>/5).
- eksük*: Eksik, az (54<sup>b</sup>/11).
- eksük it-*: Eksik tutmak, eksik bırakmak (54<sup>b</sup>/12).
- ekşi-*: Ekşi duruma gelmek (56<sup>b</sup>/23).
- ele-*: Elek yardımıyla ayıklamak veya incesini kabasından ayırmak, elekten geçirmek (57<sup>a</sup>/1).
- elek*: İnce gözenekli eleme aracı (57<sup>a</sup>/1).
- el-hazer* (Ar.): “sakın, sakınalım, sakımmız” anlamında kullanılır (55<sup>a</sup>/7).

- el-'iyāzū bi'llāhi ta'ālā* (Ar.): “Yüce Allah’a sığınırız, Allah korusun!” anlamında (57<sup>a</sup>/22).
- encīr* (Far.): İncir (55<sup>b</sup>/24).
- endürüz* (Yun.): Mahlep ağacı (57<sup>b</sup>/1).
- er*: İnsan, kişi (56<sup>b</sup>/19).
- erğavān* (Far.): Erguvan, eflatunla kırmızı arası renkte çiçek açan bir bitki (55<sup>b</sup>/21).
- erik*: Pek çok çeşidi bulunan, ceviz büyüklüğünde veya daha küçük, çeşitli renkte meyvesi olan bitki (56<sup>a</sup>/15).
- ermūd* (< Far. emrūd): Armut (56<sup>b</sup>/3).
- eşer* (Ar.): İz, belirti (56<sup>b</sup>/4).
- eski*: Üzerinden çok zaman geçmiş olan (54<sup>b</sup>/16).
- eşcār* (Ar.): Ağaçlar (55<sup>b</sup>/7).
- etmek*: Ekmek (57<sup>b</sup>/4).
- etrāf* (Ar.): Yan, çevre (55<sup>a</sup>/8).
- ev*: Tahtadan yapılmış büyük kap (56<sup>b</sup>/6).
- evkāt* (Ar.): Zamanlar, vakitler (55<sup>a</sup>/4).
- evlād* (Ar.): Çocuklar (57<sup>b</sup>/4).
- evlād-ı 'Arab* (Far.): Arap çocukları, Araplar (57<sup>b</sup>/4).
- evvel* (Ar.): İlk (54<sup>b</sup>/8); başlangıç (55<sup>b</sup>/18).
- evvel bahār*: İlkbahar (54<sup>b</sup>/8).
- evvelen* (Ar.): İlk olarak, öncelikli (57<sup>a</sup>/7).
- eyār* (Far.): Mayıs ayı (55<sup>b</sup>/18).
- eyle-*: Yapmak, etmek (56<sup>a</sup>/21).
- eyü*: İyi (55<sup>b</sup>/24).
- eyyām* (Ar.): Günler (55<sup>a</sup>/12).
- eyyām-ı sayf* (Far.): Yaz günleri (55<sup>a</sup>/13).

## F

- fāsīd* (Ar.): Kötü, bozuk (56<sup>b</sup>/23).
- fāsīd ol-*: Bozulmak (56<sup>b</sup>/23).
- fāyide* (< Ar. fā'ide): Fayda, yarar (56<sup>b</sup>/23).

*fe-emmā* (Ar.): Kaldı ki; gelince (54<sup>b</sup>/11).

*fānūs* (Ar.): Koruyucu cam kapak, muhafaza (54<sup>b</sup>/8).

*Felāḥat-nāme* (Far.): Tarım, bağ ve bahçecilikle ilgili konuların anlatıldığı eser (başlıkta).

*fidan* (Yun.): Fidan, yeni yetişen ağaç (54<sup>b</sup>/2)

*firāvān* (Far.): Çok, bol, fazla (54<sup>b</sup>/1)

*fürūḥt* (Far.): Satma, satış (57<sup>b</sup>/10).

*fürūḥt it-*: Satmak (57<sup>b</sup>/11).

## G

*gāflet* (Ar.): Dikkatsizlik, boş bulunma, ihmal (54<sup>b</sup>/21).

*gāflet olun-*: İhmal etmek, boş bulunmak (54<sup>b</sup>/21).

*gāleyān* (Ar.): Kaynama, çoşma (57<sup>a</sup>/21).

*gālī* (Ar.): Galeyan eden, kaynayan (54<sup>b</sup>/18).

*gālī ol-*: Kaynamak (54<sup>b</sup>/18).

*gārs* (Ar.): Ağaç dikme, dikilme (54<sup>b</sup>/6).

*gārs it-*: Ağaç dikmek (54<sup>b</sup>/7).

*gārs olun-*: Ağaç dikilmek (54<sup>b</sup>/6).

*gāyeyt* (Ar.): Çok, pek çok, etkili olarak (55<sup>a</sup>/6).

*gāyır* (Ar.): Başka, diğer (55<sup>a</sup>/4).

*gīdālan-*: Beslenmek (55<sup>a</sup>/5).

*geç-*: Etki yapmak, işlemek (54<sup>b</sup>/5); bir yandan girip diğer yandan çıkmak (56<sup>b</sup>/14).

*gel-*: Varmak, ulaşmak (54<sup>b</sup>-6).

*geñç*: Gelişmesini tamamlamamış olan (bitki) (55<sup>a</sup>/20).

*gerek*: Kelimeleri, kelime öbeklerini birleştirme, eşitlik, istenileni seçme vb. anlamlar katarak bağlayan kelime (54<sup>b</sup>/2).

*gibi*: Benzer biçimde, imişçesine (54<sup>b</sup>/9).

*giç*: Geç (54<sup>b</sup>/13).

*gider-*: Ortadan kaldırmak, yok etmek (54<sup>b</sup>/10).

*gir-*: Başlamak (55<sup>a</sup>/13); zaman anlamlı kavramlar için gelmek (55<sup>b</sup>/4).

*git-*: Tükenmek, azalmak (57<sup>a</sup>/14); bir yere doğru yönelmek (57<sup>b</sup>/4).

*gögem*: Bir çeşit ekşi erik, yabanî erik (56<sup>a</sup>/15).

*gökçek*: Güzel, hoş (57<sup>b</sup>/4).

*gökçek it-*: Güzelleştirmek (57<sup>b</sup>/4).

*göm-*: gömmek (55<sup>b</sup>/12).

*götürü*: Götürü, tam, büsbütün, hep (55<sup>b</sup>/24).

*göz*: Ağacın tomurcuk veren yerlerinden her biri (55<sup>b</sup>/23).

*gözlen-*: Gözetilmek, himaye edilmek (56<sup>a</sup>/11).

*gübre* (Yun.): Toprağa dökülen her türlü hayvan dışkısı, kimyasal veya bitkisel yolla da yapılan madde (55<sup>a</sup>/1).

*güç*: Kuvvet, güç (55<sup>a</sup>/7).

*güç vir-*: Kuvvetlendirmek (55<sup>a</sup>/8).

*gün*: Zaman (54<sup>b</sup>/11); yer yuvarlığının kendi eksenini etrafında dönmesiyle geçen yirmi dört saatlik süre (57<sup>a</sup>/19).

*güneş*: Işık ve sıcaklık veren gök cismi (57<sup>a</sup>/19).

*güz*: Sonbahar (55<sup>a</sup>/8).

*güzel*: İyi, hoş (57<sup>a</sup>/3).

*güzin*: Güz mevsiminde (56<sup>b</sup>/20).

## H

*ḥabbetü 'l-ḥaḍrā* (Ar.): Çitlembik (56<sup>a</sup>/3).

*ḥācet* (Ar.): İhtiyaç, gerek (55<sup>b</sup>/10).

*hafta* (< Far. hefte): Hafta, yedi günlük dönem (55<sup>a</sup>/7).

*ḥalāş* (Ar.): Kurtulma, kurtuluş (55<sup>a</sup>/18).

*ḥalāş ol-*: Kurtulmak (55<sup>a</sup>/18).

*ḥālī* (Ar.): Tenha, boş (56<sup>b</sup>/22).

*hālī* *ol-*: Tenhalaşmak; uzaklaşmak (56<sup>b</sup>/22).  
*Hālīk* (Ar.): Yaratan, yaratıcı, Allah (54<sup>b</sup>/1).  
*hālīş* (Ar.): Katkısız, saf (56<sup>b</sup>/7).  
*halı* (Ar.): Karışma, karıştırma (54<sup>b</sup>/17).  
*halı it-*: Karıştırmak (55<sup>a</sup>/1).  
*halı ol-*: Karışmak (54<sup>b</sup>/18).  
*halı olın-*: Karıştırılmak (56<sup>b</sup>/18).  
*hām* (Far.): Olgunlaşmamış, çiğ (55<sup>a</sup>/20).  
*hamīr* (Ar.): Hamur (56<sup>a</sup>/20).  
*hamīr it-*: Hamur hâline getirmek (56<sup>a</sup>/20).  
*hamīr ol-*: Hamur hâline gelmek (57<sup>a</sup>/5).  
*hamsīn* (Ar.): Erbaından sonra gelen, 31 Ocakta başlayan elli günlük kış dönemi (54<sup>b</sup>/5).  
*harām* (Ar.): Dinî bakımdan yasak olan (57<sup>a</sup>/22).  
*harāret* (Ar.): Sıcaklık (54<sup>b</sup>/6).  
*harāret-i şems* (Far.): Güneş ısı (54<sup>b</sup>/19).  
*hārīk* (Ar.): Ateş (54<sup>b</sup>/19).  
*hāşıl* (Ar.): Ortaya çıkan, olan (54<sup>b</sup>/4).  
*hāşıl ol-*: Ortaya çıkmak, türemek (54<sup>b</sup>/4).  
*hamd* (Ar.): Tanrı'ya olan şükran duygularını bildirme (54<sup>b</sup>/1).  
*handak* (Ar.): Hendek, uzunlamasına kazılmış derin çukur (56<sup>b</sup>/17).  
*hazān* (Far.): Sonbahar, güz (54<sup>b</sup>/7).  
*hazān ol-*: Sonbahar mevsimi gelmek (54<sup>b</sup>/7).  
*hāzır* (Ar.): Bir işe yarayacak, kullanılacak duruma getirilmiş (56<sup>b</sup>/20).  
*hazret* (Ar.): Yüce kabul edilen kimselerden söz edilirken kullanılan bir unvan (54<sup>b</sup>/2).  
*helāk* (Ar.): Ölme, yok olma (56<sup>b</sup>/13).  
*helāk ol-*: Ölmek, yok olmak (56<sup>b</sup>/13).

*hem* (Far.): Hem, da, de (54<sup>b</sup>/5).  
*her* (Far.): Hep, bütün (54<sup>b</sup>/12).  
*her ne:* Herhangi (55<sup>b</sup>/17).  
*her bār* (Far.): Her defa, daima (54<sup>b</sup>/12).  
*hıfz* (Ar.): Saklama (55<sup>b</sup>/13).  
*hıfz eyle-*: Saklamak (56<sup>a</sup>/21).  
*hıfz it-*: Saklamak (55<sup>b</sup>/16).  
*hıfz olın-*: Saklanmak (55<sup>b</sup>/13).  
*hiç* (Far.): Yok denecek kadar az, hiç (56<sup>b</sup>/4).  
*hīn* (Ar.): Zaman, vakit (55<sup>b</sup>/2).  
*hīn-i ğars* (Far.): Dikim zamanı (55<sup>b</sup>/2).  
*Hind* (Ar.): Hindistan (57<sup>b</sup>/3).  
*Hindūstān* (Far.): Hindistan (57<sup>b</sup>/7).  
*huşūşī* (Ar.): Özellikle, özel olarak (56<sup>b</sup>/14).  
*hurde* (Far.): Ufak, küçük (57<sup>b</sup>/1).

## I

*içun* (< içün): İçin, sebebiyle (54<sup>b</sup>/7).  
*irāk:* Uzak (55<sup>b</sup>/3).  
*işmarlama:* Sipariş, ısmarlanarak yaptırılan (57<sup>b</sup>/5).  
*ıssı:* Sıcak, hararet (56<sup>a</sup>/1).

## İ

*iç:* Herhangi bir cismin veya alanın sınırları arasında bulunan bir yer (57<sup>a</sup>/1).  
*iç-*: Bir sıvıyı içine çekmek, emmek (55<sup>a</sup>/13).  
*içinde:* Süresince, zarfında (54<sup>b</sup>/11).  
*içün:* İçin, amacıyla, maksadıyla (55<sup>b</sup>/23).  
*ihrāc* (Ar.): Dışarı çıkarma, atma (57<sup>a</sup>/7).  
*ihrāc it-*: Dışarı çıkarmak, atmak (57<sup>a</sup>/7).  
*ihtimāl* (Ar.): Olabilirlik, mümkün olma (55<sup>b</sup>/6).  
*ihtiyāc* (Ar.): Gereklilik, lüzum (55<sup>a</sup>/8).



*iken*: Esnasında, ... -dığı (-diği) zaman (54<sup>b</sup>/6).

*iki*: Birden sonra gelen sayı (55<sup>a</sup>/7).

*'ilāc* (Ar.): Bir işin çaresi; önlem (57<sup>a</sup>/5).

*ile*: İle, birlikte (54<sup>b</sup>/16).

*ilk*: Herhangi bir şeyin önce geleni (55<sup>a</sup>/13).

*illā* (Ar.): Yalnız, sadece (55<sup>b</sup>/7).

*imkān* (Ar.): Mümkün olma, olabilirlik (56<sup>a</sup>/11).

*imkān ol-*: Mümkün olmak (56<sup>a</sup>/11).

*ince*: Kalınlığı az olan, ince (57<sup>a</sup>/1).

*incin-*: İncinmek, yaralanmak (56<sup>b</sup>/12).

*indür-*: Bir yerden başka bir yere almak, indirmek (57<sup>a</sup>/16).

*ins* (Ar.): İnsan (54<sup>b</sup>/1).

*inlü*: Enli (56<sup>a</sup>/2).

*iri*: Çok büyük, olağandan daha hacimli (55<sup>a</sup>/10).

*irkil-*: Birikmek, toplanmak, yığılmak (54<sup>b</sup>/10).

*iptidā* (< Ar. ibtidā'): Baş, başlangıç (55<sup>b</sup>/16).

*isti'māl* (Ar.): Kullanma (57<sup>a</sup>/20).

*isti'māl olun-*: Kullanılmak (57<sup>a</sup>/20).

*istinād* (Ar.): Dayanma (55<sup>b</sup>/1).

*iste-*: Bir şeye duyulan eğilim, arzu (55<sup>a</sup>/7).

*it-*: Yapmak, etmek (55<sup>b</sup>/22).

## K

*ķabūl* (Ar.): Alma, kabul etme (55<sup>b</sup>/7).

*ķabūl eyle-*: Almak (55<sup>b</sup>/7).

*ķabūl it-*: Kabul etmek, almak (55<sup>b</sup>/8).

*ķaçan ki* : Ne zaman ki (55<sup>b</sup>/11).

*ķadar*: Miktarda, derecede (56<sup>a</sup>/7).

*ķal-*: Olmak, herhangi bir durumda bulunmak (55<sup>a</sup>/8); belirtilen miktarda bulunmak (57<sup>a</sup>/14).

*ķalaylu*: Kalaylı, kalaylanmış (56<sup>b</sup>/8).

*ķalem* (Ar.): Başka bir ağaca aşılacak üzere, ağaçtan alınan sivriltilmiş dal parçası, çelik (54<sup>b</sup>/2).

*ķankır*: Hangi (54<sup>b</sup>/2).

*ķamer* (Ar.): Ay (55<sup>b</sup>/6).

*ķāmet* (Ar.): Boy, endam (55<sup>a</sup>/5).

*ķāmet çek-*: Boy atmak, boyu uzamak (55<sup>a</sup>/5).

*ķāmet şal-*: Boy atmak (55<sup>a</sup>/20).

*ķānūn* (Ar.): Kış mevsiminin ilk iki ayı (54<sup>b</sup>/3).

*ķānūn-ı şānī* (Far.): Ocak ayı (54<sup>b</sup>/3).

*ķap*: Kabuk (55<sup>a</sup>/22); kap, kap kacak (56<sup>b</sup>/5).

*ķar*: Havada beyaz ve hafif billürler biçiminde donarak meydana gelen yağış (54<sup>b</sup>/4).

*ķarış*: Açık ve gergin durumdaki elin baş ve serçe parmağı arasındaki mesafe (55<sup>a</sup>/15).

*ķart*: Tazeliği, körpeliği geçmiş (55<sup>a</sup>/19).

*ķāsım* (Ar.): Yılın on birinci ayı (55<sup>b</sup>/15).

*ķat-*: Bir şeyin içine eklemek, ilâve etmek (57<sup>b</sup>/4).

*ķat'ā* (Ar.): Asla, hiçbir zaman (55<sup>b</sup>/10).

*ķatı*: Zor, çetin, güç, sert (54<sup>b</sup>/9).

*ķatı ol-*: Güç, çetin olmak (54<sup>b</sup>/9).

*ķavī* (Ar.): Kuvvetli, güçlü (55<sup>a</sup>/1).

*ķavī ol-*: Güç kazanmak, kuvvetli olmak (55<sup>a</sup>/1).

*ķavl* (Ar.): Söz (56<sup>b</sup>/13)

*ķayısı*: Gülgillerden bir ağaç (56<sup>a</sup>/15).

*ķayna-*: Birbirine yapışmak (56<sup>b</sup>/19).

*ķaynat-*: Kaynamasını sağlamak (56<sup>b</sup>/5).

*ķaz-*: Herhangi bir araçla toprağı açmak, oymak (54<sup>b</sup>/15).

*ķazan*: Çok miktarda yemek pişirmeye veya bir şey kaynatmaya yarar büyük ve derin kap (56<sup>b</sup>/8).

*kazgan*: Kazan (56<sup>a</sup>/20).  
*kemāl* (Ar.): Olgunluk, olgunlaşma (54b/19).  
*kemāl bul-*: Olgunlaşmak (54b/19).  
*kemre*: Gübre, tezek (54<sup>b</sup>/10).  
*kendü*: Kendi (57<sup>a</sup>/2).  
*kes-*: Dibinden ayırmak (55<sup>a</sup>/19); sona ermek, bitmek (56<sup>b</sup>/21).  
*kesb* (Ar.): Kazanma, elde etme (57<sup>a</sup>/20).  
*kesb it-*: Kazanmak, elde etmek (57<sup>a</sup>/20).  
*kestane* (< Yun. kastanon): Kestane (55<sup>b</sup>/14).  
*kerre* (Ar.): Defa, kez (55<sup>a</sup>/7).  
*kırk*: Otuz dokuzdan sonra gelen sayı (57<sup>a</sup>/19).  
*kıış*: Yılın en soğuk mevsimi (54<sup>b</sup>/8).  
*kıışın*: Kış mevsiminde, kış süresince (56<sup>a</sup>/10).  
*kıız-*: Isıtılan veya ısınan bir nesnenin sıcaklığı çok artmak (54<sup>b</sup>/19).  
*ki* (Far.): Belirtme, sebep, sonuç, açıklama gibi fonksiyonlarla kullanılmıştır (54<sup>b</sup>/2).  
*kimyā-ger* (Far.): Kimya ile uğraşan kimse, kimyacı (57<sup>b</sup>/7).  
*kiras* (< Yun. kerasi): Kiraz (56<sup>b</sup>/12).  
*ko-*: Koymak, bırakmak (57<sup>a</sup>/10).  
*koç*: Koç (55<sup>b</sup>/12).  
*kon-*: Koymak işi yapılmak (55<sup>a</sup>/9).  
*koy-*: Bir şeyi bir yere bırakmak, bir şey katmak (54<sup>b</sup>/17).  
*kozaç*: Koza, kozalak (55<sup>b</sup>/14).  
*kök*: Bitkilerin toprak altında kalan, topraktan su ve besin maddeleri almasına yarayan uzantıları (54<sup>b</sup>/6).  
*kök şal-*: Köklenmek, yayılmak (54<sup>b</sup>/14).  
*köklen-*: Kök oluşmak, kök salmak (56<sup>b</sup>/19).  
*köpük*: Çalkalanan, kaynatılan, mayalanan, yukarıdan dökülen

sıvıların üzerinde oluşan hava kabarcıkları (57<sup>a</sup>/20).  
*kuлак*: Başın iki yanında bulunan işitme organı (56<sup>a</sup>/7).  
*kurd*: Bazı böceklerle veya böcek larvalarına verilen ad (56<sup>b</sup>/13).  
*kurd düş-*: Kurtlanmak (56<sup>b</sup>/13).  
*kurı*: Kuru olan şey, kurumuş (55<sup>b</sup>/5).  
*kurı-*: Kurumak (55<sup>a</sup>/12).  
*kurıdıl-*: Kurutmak işi yapılmak (57<sup>a</sup>/1).  
*kurı-*: Canlılığı kaybetmek, kuru duruma gelmek (56<sup>b</sup>/12).  
*kuvvet* (Ar.): Güç, dayanıklı olma durumu (54<sup>b</sup>/4).  
*kuvvet bul-*: Kuvvetlenmek (55<sup>a</sup>/1).  
*kuvvetlü*: Kuvvetli, güçlü, dayanıklı (54<sup>b</sup>/4).  
*küp* (< Ar. küb): Su veya başka sıvı maddeleri, bazı tahılları saklamaya yarayan geniş karnı, dibi dar toprak kap (56b/9).

## L

*lākin* (Ar.): Ama, fakat (56<sup>a</sup>/10).  
*lā-tagāffül* (Ar.): Aldanma, yanılma (55<sup>a</sup>/21).  
*lāzım* (Ar.): Gerekli (55<sup>b</sup>/2).  
*lezzīz* (Ar.): Tadı güzel, lezzetli (57<sup>a</sup>/2).  
*lezzīz ol-*: Tadı güzel olmak, lezzetli olmak (57<sup>a</sup>/3).

## M

*maħleb* (Ar.): Kokulu kiraz, idris ağacı (57<sup>a</sup>/22).  
*maħlūt* (Ar.): Karıştırılmış, karışmış (56<sup>b</sup>/4).  
*ma'lūm* (Ar.): Bilinen, belli (55<sup>a</sup>/2).  
*ma'lūm ol-*: Belli olmak, bilinmek (55<sup>a</sup>/20).  
*ma'lūm olın-*: Bilinmek (55<sup>b</sup>/10).  
*māni'* (Ar.): Engel (55<sup>a</sup>/2).  
*māni' ol-*: Engel olmak, önlemek (55<sup>a</sup>/2).

*mart* (< Lât. martius): Yılın üçüncü ayı (55<sup>a</sup>/16).

*mārr* (Ar.): Geçen (55<sup>b</sup>/10).

*mārrü 'z-zikr* (Ar.): Yukarıda anılmış olan, yukarıda söz edilmiş olan (55<sup>b</sup>/10).

*maşūn* (Ar.): Korunmuş, korunan (56<sup>b</sup>/23).

*maşūn ol-*: Korunmak, korunmuş olmak (56<sup>b</sup>/23).

*māye* (Far.): Maya (57<sup>a</sup>/9).

*māye bağla-*: Mayalanmak (57<sup>a</sup>/9).

*mayıs* (< Lât. maius): Yılın beşinci ayı (55<sup>a</sup>/7).

*mekān* (Ar.): Yer (54<sup>b</sup>/8).

*melîh* (Ar.): Güzel, hoş (57<sup>b</sup>/6).

*memlū* (Ar.): Dolu, dolmuş (54<sup>b</sup>/5).

*memlū ol-*: Dolmak (54<sup>b</sup>/5).

*menfa'at* (Ar.): Fayda, yarar (57<sup>a</sup>/18).

*mercümek*: Mercimek (55<sup>b</sup>/21).

*meyve* (< Far. mīve): Meyve, yemiş (55<sup>a</sup>/10).

*miḳdār* (Ar.): Ölçü, derece (54<sup>b</sup>/16).

*minvāl* (Ar.): Biçim, tarz, yol (55<sup>b</sup>/16).

*misk* (Ar.): Misk, güzel kokulu bir madde (57<sup>b</sup>/6).

*miskī* (Ar.): Misk gibi güzel kokulu (57<sup>b</sup>/5).

*mu'ammer* (Ar.): Ömür süren, yaşayan (55<sup>a</sup>/11).

*mu'ammer ol-*: Yaşamak (55<sup>a</sup>/11).

*muḫkem* (Ar.): Sağlam, sıkı (55<sup>b</sup>/13).

*muḫtāc* (Ar.): İhtiyacı olan (56<sup>b</sup>/21).

*muḫtāc ol-*: Bir şeye ihtiyaç duymak (56<sup>b</sup>/21).

*muḫaddem* (Ar.): Önce (55<sup>a</sup>/14).

*murād* (Ar.): İstek, dilek (55<sup>b</sup>/19).

*murād olın-*: İstenilmek (55<sup>b</sup>/19).

*mu'teber* (Ar.): Değerli (57<sup>b</sup>/8).

*muttaşıl* (Ar.): Aralıksız, hiç durmadan, sürekli (54<sup>b</sup>/12).

*mücerreb* (Ar.): Tecrübe olunmuş, denenmiş (55<sup>a</sup>/21).

*müdevver* (Ar.): Yuvarlak, tekerlek (56<sup>b</sup>/3).

*müdrir* (Os.): İdrar söktürücü, idrar verici (57<sup>a</sup>/3).

*müşelleş* (Ar.): Üç bölümden oluşan, üçlü (57<sup>a</sup>/10).

*müte'ayyin* (Ar.): Belli, belirlenmiş (57<sup>a</sup>/11).

*müte'eşşir* (Ar.): Etkilenmiş (54<sup>b</sup>/10).

*müte'eşşir ol-*: Etkilenmek (54<sup>b</sup>/10).

## N

*nacaḳ* (Far.): Sapı kısa, küçük odun baltası (56<sup>b</sup>/3).

*nāfi'* (Ar.): Faydalı, yararlı (56<sup>a</sup>/10).

*nāzūk* (Far.): Nazik, güzel, hoş (57<sup>a</sup>/3).

*ne*: Hangi (54<sup>b</sup>/2).

*nebātāt* (Ar.): Bitkiler (55<sup>b</sup>/7).

*nef'* (Ar.): Fayda, yarar (55<sup>a</sup>/15).

*nemā* (Ar.): Çoğalma, büyüme (55<sup>b</sup>/9).

*nem-nāk* (Far.): Nemli, yaş (55<sup>b</sup>/5).

*nesne*: Bir şey, nesne (56<sup>b</sup>/4).

*neşv* (Ar.): Canlının büyümesi (55<sup>b</sup>/7).

*neşv ü nemā* (Far.): Bitkilerin gelişmesi, yetişip büyüme (55<sup>b</sup>/7).

*nışf* (Ar.): Yarım, yarı (57<sup>a</sup>/4).

*nice*: Uzun süreden beri (56<sup>b</sup>/7).

*nīsān* (Ar.: Süryanice'den): Yılın dördüncü ayı (55<sup>b</sup>/16).

*nişān* (Far.): İşaret, iz (57<sup>a</sup>/13).

*nişān it-*: İşaretlemek (57<sup>a</sup>/13).

*noḳşān* (Ar.): Eksik, az (55<sup>b</sup>/7).

*noḳşān gel-*: Eksik, az olmak, yetersiz gelmek (55<sup>b</sup>/8).

## O

*o*: Uzakta bulunan, anılan nesneyi veya kimseyi belirten sıfat (54<sup>b</sup>/2).

*ol*: O (54<sup>b</sup>/3).

*ol-*: Olmak (54<sup>b</sup>/2); ek fiilin geniş zamanı olan -dır (-dir) anlamında kullanılır (54<sup>b</sup>/9); isimlerle birleşik fiil yapılmasında kullanılan bir yardımcı fiil (55<sup>a</sup>/2).

*on*: Dokuzdan sonra gelen sayı (55<sup>b</sup>/7).

*orta*: Bir şeyin kenarlarından merkeze doğru yaklaşık olarak aynı uzaklıkta olan yer (54<sup>b</sup>/15).

*ot*: Ot (55<sup>a</sup>/8).

### Ö

*ölçü*: Ölçü (57<sup>a</sup>/15).

*ört-*: Örtmek, kapatmak (54<sup>b</sup>/18).

*özdek*: Gövde; kök, öz (55<sup>a</sup>/3).

### P

*pāk* (Far.): Temiz (56<sup>b</sup>/2).

*pāk it-*: Temizlemek (57<sup>a</sup>/8).

*pāre* (Far.): Parça (56<sup>a</sup>/2).

*pençe* (< Far. pence): Ağaçların, bitkilerin ince kökleri (54<sup>b</sup>/7).

*pençe şal-*: Kök salmak, köklenmek (54<sup>b</sup>/7).

### R

*raḳīḳ* (Ar.): İnce, hafif (57<sup>a</sup>/21).

*rāyihā* (Ar.): Koku (57<sup>b</sup>/4).

*rāyihā-i tayyib* (Far.): Güzel, hoş koku (57<sup>b</sup>/5).

*rencīde* (Ar.): İncinme; incinmiş (55<sup>a</sup>/2).

*rencīde it-*: İncitmek, zarar vermek (55<sup>a</sup>/2).

*Rūm* (Ar.): Rum (57<sup>b</sup>/8).

*ruḫbet* (Ar.): Yaşlık, nem (54<sup>b</sup>/6).

### S

*şabr* (Ar.): Dayanma; bekleme (55<sup>a</sup>/22).

*şabr olın-*: Sabretmek, beklemek (55<sup>a</sup>/22).

*şābūn* (Ar.): Sabun (57<sup>b</sup>/5).

*şaçak*: Asıl kökün çevresinde ek köklerin gelişmesiyle oluşan kök topluluğu (55<sup>b</sup>/3).

*sāde* (Far.): Yalnızca, sadece (56<sup>a</sup>/17).

*şafā* (Ar.): Sahlık, berraklık (57<sup>a</sup>/20).

*şal-*: Sürmek (55<sup>a</sup>/18).

*şap*: Bir aracı tutmaya yarayan bölüm (56<sup>b</sup>/3).

*şar-*: Çevresini çevirmek, çepeçevre dolamak (55<sup>b</sup>/24).

*şarp*: Sert, keskin (57<sup>a</sup>/6).

*şaru*: Sarı (57<sup>b</sup>/1).

*sebeb* (Ar.): Sebep, neden (55<sup>a</sup>/5).

*sebeb ol-*: Neden olmak, yol açmak (55<sup>a</sup>/5).

*segirt-*: Gelişmek, büyümek (55<sup>a</sup>/5).

*selleme* (Ar.): “selāmete erdiresin” anlamıyla dualarda geçer (56<sup>b</sup>/13).

*sene* (Ar.): Yıl (56<sup>b</sup>/10).

*serv* (Far.): Servi, selvi ağacı (55<sup>b</sup>/15).

*seyreklet-*: Seyrek duruma getirmek (55<sup>a</sup>/12).

*şıġ-*: Bir kaba, bir yere bütünüyle girebilmek (56<sup>b</sup>/15).

*şık-*: Çevresine sarılarak basınç altına almak, sıkılmak (55<sup>a</sup>/1).

*şıklık*: Sık olma durumu (55<sup>a</sup>/11).

*sirāyet* (Ar.): Geçme, yayılma (55<sup>a</sup>/16).

*sirāyet eyle-*: Geçmek, işlemek (55<sup>a</sup>/16).

*sirke* (Far.): Sirke (57<sup>a</sup>/4).

*sirke eyle-*: Sirke yapmak (57<sup>a</sup>/4).

*siyāh* (Far.): Kara (57<sup>b</sup>/1).

*şoġan*: Soġan (56<sup>b</sup>/8).

*şoġ-*: İçine veya arasına girmesini sağlamak (56<sup>a</sup>/5).

*şoġıl-*: Sokmak işine konu olmak (56<sup>b</sup>/16).

*şoñra*: Daha ileri bir zamanda (55<sup>a</sup>/11).

*şovuġ*: Soġuk (56<sup>a</sup>/10).

*söġüd*: Söġüt (56<sup>b</sup>/13).

*söġüt*: Söġüt (56<sup>a</sup>/14).

*söġüt güli*: Söġüt gülü, bir çeşit gül (56<sup>a</sup>/14).

*şu*: Su (54<sup>b</sup>/8).

*şu vir-*: Bitkileri sulamak (55<sup>a</sup>/7).

*şülüş* (Ar.): Üçte bir (57<sup>a</sup>/14).  
*şülüşān* (Ar.): Üçte iki (57<sup>a</sup>/14).  
*süz-*: Bir sıvıyı, içindeki katı maddelerden ayırmak için bez veya delikli bir kaptan geçirmek (56<sup>b</sup>/2).  
*süzül-*: Süzmek işine konu olmak (56<sup>b</sup>/2).

## Ş

*şāh* (Far.): Dal, budak (55<sup>a</sup>/18).  
*Şām fıstığı*: Antep fıstığı (56<sup>a</sup>/2).  
*şeft-ālū* (Far.): Şeftali (56<sup>b</sup>/13).  
*şerbetlü*: Şerbetli, şerbeti olan (55<sup>a</sup>/15).  
*şimşek*: Şimşek (54<sup>b</sup>/19).  
*şire* (< Far. şire): Şıra (57<sup>a</sup>/11).  
*şīre* (Far.): Şıra (57<sup>a</sup>/4).  
*şöyle ki* : Bir düşüncüyü, bir iddiayı açıklamak için söylenecek sözlerin başına gelen bağlaç (54<sup>b</sup>/9).  
*şubaş* (Sür.): Yılın ikinci ayı (54<sup>b</sup>/11).  
*şükr* (Ar.): Tanrı'ya duyulan minneti dile getirme (54<sup>b</sup>/1)

## T

*tā* (Far.): Ne zaman ki, sebebiyle (55<sup>a</sup>/5).  
*tā ki* : Ne zaman ki (55<sup>b</sup>/3).  
*tā kim*: -mak (-mek) için, sebebiyle (55<sup>a</sup>/5).  
*tābe* (Far.): Tava (56<sup>b</sup>/5).  
*tābi'* (Ar.): Bağlı (55<sup>b</sup>/6).  
*tābi' ol-*: Bir şeye bağlı olmak (55<sup>b</sup>/6).  
*tahta* (< Far. tahte): Düz, enlice, uzun ve az kalın biçilmiş ağaç (56<sup>b</sup>/3).  
*taḫsīm* (Ar.): Bölme, ayırma (57<sup>a</sup>/5).  
*taḫsīm eyle-*: Bölmek, pay etmek (57<sup>a</sup>/5).  
*tal*: Dal (55<sup>b</sup>/19).  
*taldur-*: Fidanı yere saplayarak dikmek (54<sup>b</sup>/4).

*taldurma*: Fidanın yere saplanması biçiminde yapılan bir dikim şekli, daldırma (54<sup>b</sup>/3).  
*tamām* (Ar.): Bütün, tüm (55<sup>a</sup>/4).  
*tamām gel-*: Uygun gelmek, tam olmak (57<sup>a</sup>/15).  
*tamām ol-*: Olgunlaşmak (56<sup>a</sup>/17).  
*tarī* (Ar.): Taze (55<sup>a</sup>/23).  
*tarīḳ* (Ar.): Yöntem, usul (55<sup>b</sup>/13).  
*taş*: Taş (55<sup>b</sup>/1).  
*taşra*: Dış, dışarı (56<sup>b</sup>/18).  
*taṭlu*: Tatlı, şeker tadında olan (57<sup>a</sup>/11).  
*tavşan*: Tavşan (56<sup>a</sup>/7).  
*tāze* (Far.): Bayatlamamış olan, yeni olan (55<sup>a</sup>/15).  
*tāzelen-*: Taze duruma gelmek, tazelik kazanmak (55<sup>a</sup>/18).  
*tebdīl* (Ar.): Değiştirme (55<sup>b</sup>/2).  
*tebdīl it-*: Değiştirmek (55<sup>b</sup>/2).  
*tecrübe* (< Ar. tecribe): Deneme, sinama (56<sup>a</sup>/10).  
*tecrübe olun-*: Denenmek, sınanmak (56<sup>b</sup>/10).  
*tedrīc* (Ar.): Derece derece, yavaş yavaş, azar azar (57<sup>a</sup>/6).  
*tekrār* (Ar.): Yeniden, bir daha (55<sup>b</sup>/14).  
*te'sīr* (Ar.): Etki (54<sup>b</sup>/19).  
*te'sīr it-*: Etkilemek (54<sup>b</sup>/19).  
*teşrīn* (Ar.): Yılın onuncu ve on birinci aylarına verilen ortak ad (54<sup>b</sup>/7).  
*teşrīn-i şānī* (Far.): Kasım ayı (54<sup>b</sup>/7).  
*tīmār* (Ar.): Ağaç bakımı (54<sup>b</sup>/10).  
*tīmār it-*: Ağaç bakımı yapmak (54<sup>b</sup>/10).  
*tīmār olun-*: Ağaç bakımı yapılmak (55<sup>a</sup>/9).  
*tīz* (Far.): Tez, çabuk (55<sup>b</sup>/14).  
*tīzcek*: Çabucak (54<sup>b</sup>/4).  
*ṭoldur-*: Doldurmak (55<sup>a</sup>/14).  
*ṭolu*: Dolu (57<sup>a</sup>/15).  
*ṭoñ*: Don (54<sup>b</sup>/5).

*toprak*: Toprak (54<sup>b</sup>/16).  
*torba*: Genellikle pamuk veya kıldan dokunmuş, türlü boy ve biçimde olan araç (56<sup>b</sup>/2).  
*tuħfe* (Ar.): Hoşa gider, güzel şey (57<sup>b</sup>/10).  
*tuħm* (Far.): Tohum (55<sup>b</sup>/15).  
*tur-*: İlerlememek, gelişmemek (55<sup>a</sup>/12).  
*turşî* (Far.): Turşu (56<sup>b</sup>/23).  
*turunc* (Far.): Turunç (55<sup>b</sup>/12).  
*tut-*: Beklenen sonucu vermek (56<sup>a</sup>/14).  
*tuz*: Tuz (56<sup>a</sup>/17).  
*tuzlu*: Tuzlu (56<sup>a</sup>/17).  
*tuzlu*: Tuzlu (56<sup>a</sup>/18).  
*tüm-*: yumrulanmak, kabarmak (56<sup>b</sup>/22).

## U

*uç*: Bir şeyin başı, uç (56<sup>b</sup>/18).  
*uyan-*: Bitkiler canlanıp yeşermeye başlamak (55<sup>b</sup>/17).  
*uzun*: İki ucu arasında fazla uzaklık olan (55<sup>b</sup>/22).

## Ü

*ü* (Far.): Ve (54<sup>b</sup>/1).  
*üç*: İkidenden sonra gelen sayı (55<sup>a</sup>/13).  
*üçer*: Üç sayısının üleştirme biçimi (56<sup>a</sup>/17).  
*üst*: Bir şeyin yukarıda olan kısmı, üstü (55<sup>b</sup>/24).  
*üzerine*: Üstüne (54<sup>b</sup>/17).  
*üzre*: Müddetçe, süresince (54<sup>b</sup>/6).  
*üzüm*: Asmanın meyvesi (57<sup>a</sup>/3).

## V

*vaķit* (< Ar. vaķt): Zaman (55<sup>b</sup>/20).  
*var-*: Ulaşmak, varmak (55<sup>b</sup>/1).  
*vāsi* (Ar.): Geniş (54<sup>b</sup>/15).  
*vaz* (Ar.): Konma, konulma (56<sup>a</sup>/17).  
*vaz* *eyle-*: Konulmak, yerleştirilmek (56<sup>a</sup>/18).  
*vaz* *ol-*: Konulmak (57<sup>a</sup>/17).

*vaz* *olın-*: Konulmak (56<sup>a</sup>/17).  
*ve* (Ar.): İle (54<sup>b</sup>/1).  
*ve eger* (Far.): Eğer, şayet (54<sup>b</sup>/13).  
*vech* (Ar.): Tarz, usul (55<sup>a</sup>/9).  
*ve* *l-hāşıl* (Ar.): Kısacası (55<sup>b</sup>/9).  
*veyā* (Far.): Ya da, veya (54<sup>b</sup>/17).  
*vilāyet* (Ar.): Memleket, ülke; il (57<sup>a</sup>/22).  
*vilāyet-i* *Arabistān* (Far.): Arabistan ülkesi (57<sup>b</sup>/3).  
*vilāyet-i Rūm* (Far.): Rum ülkesi (57<sup>a</sup>/22).  
*vir-*: Meydana çıkmak, oluşmak (55<sup>a</sup>/20); yaymak (57<sup>b</sup>/5).  
*viril-*: Verme işine konu olmak (56<sup>b</sup>/18).  
*vişne* (Sl.): Ekşi kiraz, vişne (57<sup>b</sup>/1).

## Y

*yā* (Far.): Veya, yahut (54<sup>b</sup>/16).  
*yağ*: Yağ (56<sup>a</sup>/19).  
*yağ-*: Yağmur, kar, dolu gökten düşmek (54<sup>b</sup>/4).  
*yağmur*: Yağmur (54<sup>b</sup>/4).  
*yāhūd* (Far.): Veya, yahut (54<sup>b</sup>/16).  
*yaķ-*: Çok üşütmek (56<sup>a</sup>/10).  
*yalaķ*: Kazılmış çukur yer (55<sup>a</sup>/3).  
*yan*: Bir şeyin ön, arka, alt ve üst dışında kalan bölümü (56<sup>a</sup>/12).  
*yapraķ*: Yaprak (55<sup>b</sup>/18).  
*yar-*: Uzunlamasına bölüp ayırmak (56<sup>a</sup>/6).  
*yara*: Zedelenme (56<sup>b</sup>/12).  
*yarım*: Bir bütünün yarısı olan miktar (57<sup>a</sup>/6).  
*yaş*: Doğuştan, meydana gelişten itibaren geçen, yıl olarak ölçülen zaman (55<sup>b</sup>/19).  
*yaşar-*: Yeşermek (54<sup>b</sup>/7).  
*yay*: Yaz mevsimi (54<sup>b</sup>/14).  
*yaz*: İlkbahar (54<sup>b</sup>/11).  
*yazı*: Yazma işi (56<sup>a</sup>/12).

- yazı kalemî:* Yazma işinin yapıldığı kalem, yazı yazma aracı (56<sup>a</sup>/12).
- yazın:* Yaz mevsiminde, yaz aylarında (55<sup>b</sup>/14).
- yeg:* Daha iyi, üstün (55<sup>b</sup>/23).
- yemiş:* Yemiş, meyve (54<sup>b</sup>/2).
- yemişe gel-:* Meyve vermek (55<sup>a</sup>/10).
- yen-:* Yemek işine konu olmak (57<sup>b</sup>/2).
- yetiş-:* Büyümek, olmak (55<sup>a</sup>/9).
- yetür-:* Ulaştırmak, eriştirmek (56<sup>b</sup>/17).
- yıkça-:* Su veya başka bir sıvı kullanarak bir şeyi temizlemek (57<sup>a</sup>/7).
- yıl:* Sene (55<sup>a</sup>/22).
- yıllık:* Bir şeyin var olmasından itibaren üzerinden bir yıl geçmiş olan (55<sup>b</sup>/19).
- yine:* Tekrar, yeniden (55<sup>a</sup>/19).
- yir:* Yer (54<sup>b</sup>/6).
- yir altı:* Yerin yüzeyi altındaki bölümü (55<sup>b</sup>/16).
- yoğun:* Kalın (56<sup>b</sup>/15).
- yoğ:* Bulunmayan, mevcut olmayan (55<sup>b</sup>/11).
- yulfla:* Yumuşak (54<sup>b</sup>/20).
- yuğarıda:* Üst tarafta olan (56<sup>a</sup>/8).
- yuğaru:* Yukarı (56<sup>b</sup>/17).
- yumşak:* Yumuşak, sert olmayan (54<sup>b</sup>/16).
- yumşak it-:* Yumuşatmak (54<sup>b</sup>/21).

- yumşat-:* Yumuşatmak, yumuşak tutmak (54<sup>b</sup>/12).
- yüksək:* Yukarıda, üst tarafta olan yer (56<sup>a</sup>/6).
- yürü-:* Büyümek, gelişmek (55<sup>a</sup>/12).

## Z

- za 'îf* (Ar.): Zayıf, güçsüz (54<sup>b</sup>/20).
- za 'îf ol-:* Güçsüzleşmek (54<sup>b</sup>/20).
- zarar* (Ar.): Zarar, ziyan (55<sup>a</sup>/2).
- zarar eyle-:* Zarara uğramak, zarar etmek (55<sup>b</sup>/6).
- zarar gel-:* Zarar etmek, zarar görmek (56<sup>b</sup>/10).
- zarar it-:* Zarar etmek (55<sup>a</sup>/2).
- zebün* (Ar.): Güçsüz, zayıf (55<sup>b</sup>/19).
- zebün ol-:* Güçsüzleşmek (55<sup>b</sup>/19).
- zehr* (Far.): Zehir, ağrı (54<sup>b</sup>/5).
- zamân* (< Ar. zemân): Zaman, vakit (54<sup>b</sup>/2).
- zemherîr* (Ar.): Kara kış (54<sup>b</sup>/4).
- zemîn* (Ar.): Yer, yeryüzü (54<sup>b</sup>/1).
- zevâne* (Ar.): Birbirine geçirilecek aletlere açılan boru şeklindeki delik (55<sup>b</sup>/22).
- zeytün* (Ar.): Zeytin (55<sup>b</sup>/16).
- zîrâ* (Far.): Çünkü (54<sup>b</sup>/4).
- zirâ'* (Ar.): Dirsekten orta parmak ucuna kadar olan bir uzunluk ölçüsü (56<sup>b</sup>/14).
- ziyâde* (Ar.): Çok, fazla (54<sup>b</sup>/9).

## KISALTMALAR

- Ar.: Arapça  
 Far.: Farsça  
 Lât.: Lâtince  
 Os.: Osmanlıca  
 Sl.: Slavca  
 Sür.: Süryanice  
 Yun.: Yunanca

## “A WORK ON AGRICULTURE WRITTEN IN THE ANATOLIAN PERIOD”

*Abstract*

*The lands of Anatolia witnessed the first written works on agriculture only in the 14th century. One of these works by Ali Kuşçu is called “Felâḫat-nāme-i Dīger”, where names of trees and fruits could be found besides the principles of forestation and inoculation. A great emphasis is also attached on this work as it includes a wide range of vocabulary related to the field of agriculture. This article is introduced in the form of a transcribed text in which phonological and morphological features as well as the spelling have been illustrated while a dictionary is prepared for the words.*

*Keywords*

*Felâḫat-nāme-i Dīger, Ali Kushchu, agriculture, language, dictionary, names of trees and fruits.*